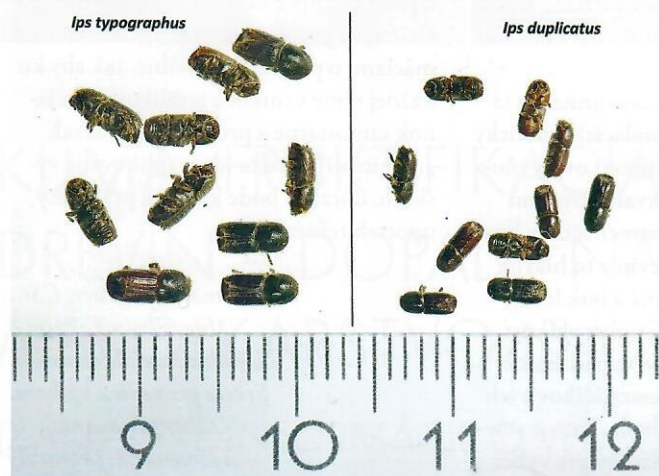

PRÍBEH INVÁZIE DRUHU: LYKOŽRÚT SEVERSKÝ (*IPS DUPLICATUS*)

ING. JOZEF VAKULA, PHD.

Obr. 1 Porovnanie veľkosti lykožrúta smrekového (*Ips typographus*) a lykožrúta severského (*Ips duplicatus*).

Lykožrút severský patrí medzi druhy, ktoré si v posledných desaťročiach našli cestu zo svojho pôvodného areálu do mnohých častí Európy. Pôvodne sa tento nenápadný lykožrút vyskytoval v Škandinávii, Fínsku, na Sibíri a vo východnej Ázii. Prvé záznamy z oblasti strednej Európy pochádzajú zo začiatku 20. storočia. Odvtedy sa tento druh postupne rozširoval južným smerom a dnes je evidovaný už vo viac než v 20 európskych krajinách. Posledné zmienky o prvých nálezoch sú zo Švajčiarska a Lichtenštajnska (2020) a Slovenska (2023). Prvá informácia o výskyte lykožrúta severského na Slovensku siaha do roku 1920 a pochádza s prihraničnej oblasti s Českou republikou (Luborča - Nemšová). Neskôr, až v roku 1996 ho odchytil

Ing. Dušan Brutovský, CSc. do lapača vo Zvolene. Rozšíril sa k nám z prihraničných častí Poľska a Českej republiky a z tohto dôvodu boli zazna-

menané najpočetnejšie nálezy v severozápadných častiach Slovenska. Jeho rozširovaniu pomohol rozmach pestovania smrečín mimo ich prirodzeného areálu a preprava neasnovanej smrekovej guľatiny.

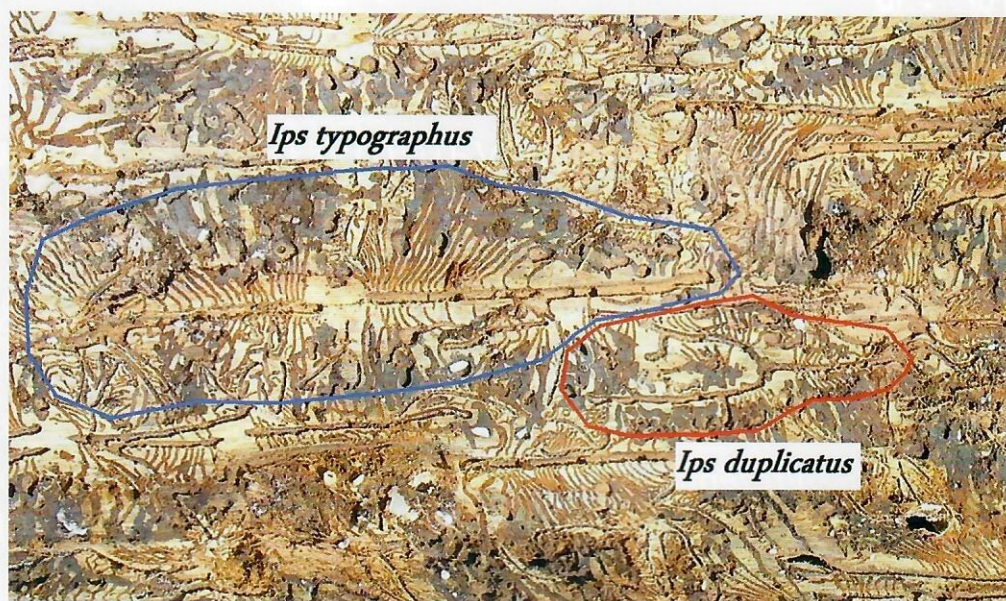
■ Výskyt na Slovensku

Dnes sa lykožrút severský vyskytuje vo všetkých smrečínach Slovenska, s ťažiskom výskytu v severozápadných regiónoch, v Žilinskom a Trenčianskom kraji. Zaznamenané boli aj odchyty v oblasti Záhoria, kde sa smrek nevyskytuje. To znamená, že sa tu úspešne vyvíja na borovici lesnej. Najvyšší celosezónny odchyt bol evidovaný v roku 2008, kedy sa chytilo v okrese Kysucké Nové Mesto viac ako 20 tis. lykožrútov na jeden lapač. Potvr-

dené boli nálezy zo Západných Tatier, z Tichej doliny, kde bol odchytený v nadmorskej výške viac ako 1100 m n. m. Početný je v oblasti Horehronia, kde sa nachádza v súčasnosti najväčšia kalamita podkôrneho hmyzu u nás.

■ Hostiteľské dreviny a správanie

Lykožrút severský nie je vyberavý, napáda viaceré druhy ihličnatých drevín, no predovšetkým smrek obyčajný (*Picea abies*). Vyvíja sa aj na borovici, zriedkavejšie na jedli, smrekovci a dokonca aj na duglaske. V jeho pôvodnom areáli výskytu nepredstavuje významného škodcu, no v strednej Európe sa stal vážnou hrozbou pre smrečiny, najmä v hospodárskych lesoch. Najčastejšie si vyberá

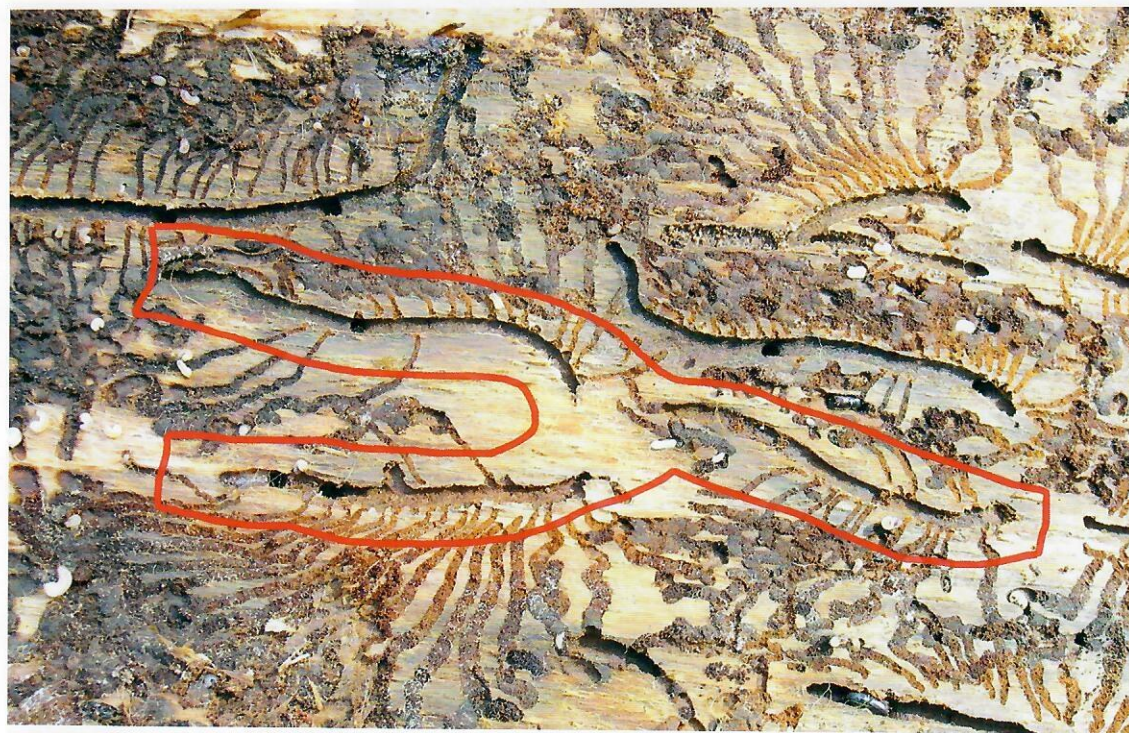
Obr. 2 Požerok lykožrúta smrekového je väčší a materské chodby sú priame, zatiaľ čo požerok lykožrúta severského je menší a materské chodby sú pokrivené.

stromy vo veku 40–70 rokov. Dospelé chrobáky zakladajú požerky v korunovej časti kmeňa, čo sťažuje včasné odhalenie ich prítomnosti. Napadnuté stromy stoja osamotene alebo v menších skupinách, na rozdiel od lykožrúta smrekového, ktorý často vytvára rozsiahle kalamitné ohniská. Zaujímavosťou je, že l. severský dokáže počas jednej vegetačnej sezóny vytvoriť až tri generácie, čo výrazne zvyšuje jeho rozmnožovací potenciál. Najradšej napáda oslabené stromy, napr. suchom alebo napadnuté podpŕhovkami *Armillaria* spp. Väčšinou sa na jednom strome vyskytuje spolu s lykožrútom smrekovým a l. lesklým.

Lesnícky význam

Ekonomické škody sú najcitelnejšie v strednej Európe. Na Slovensku sa každoročne spracúva približne 10–50 tisíc kubických metrov smrekového dreva napadnutého týmto druhom, čo z neho robí druhého najvýznamnejšieho lykožrúta po lykožrútovi smrekovom. V susednej Českej republike v rokoch 2019–2021 evidovali asanačnú ťažbu o objeme takmer 3 milióny kubíkov napadnutého dreva lykožrútom severským. V rokoch 1991–1995 došlo v Poľsku, v oblasti Sliezskej vysočiny ku kalamitnému premnoženiu podkôrneho hmyzu, kde bol hlavnou príčinou odumierania lykožrút severský, ktorý konkuroval lykožrútovi smrekovému a atakoval stromy vo veku od 20 rokov po celej dĺžke kmeňa. V Rumunsku, v rokoch 2007–2009 bolo ročne napadnutých lykožrútom severským 50 tis. stromov a v roku 2012 predstavoval tento počet dvojnásobok.

V lesníckej praxi je občajne prehliadaný, no lokálne spôsobuje väčšie škody ako náš najvýznamnejší lykožrút smrekový. Jeho populácia posledné

Obr. 3 Požerok lykožrúta severského (*Ips duplicatus*) s tromi materskými chodbami vytvára písmeno Y.

roky narastá, podobne ako je to u lykožrúta smrekového. Premnoženiu výrazne napomáhajú extrémne teplé a suché vegetačné sezóny posledných rokov, ktoré výrazne oslabujú smrečiny a tie sú následne atakované podpŕhovkou a podkôrnym hmyzom.

Ochranné opatrenia

Na rozdiel od iných druhov, proti lykožrútovi severskému zatiaľ nemáme dostatočne účinné metódy ochrany. Saniťtačné ťažby sú menej účinné, pretože prvé príznaky napadnutia v korune sú ťažko rozpoznateľné. Okrem toho len malé percento dospelých jedincov prezimuje pod kôrou, väčšina v hrabanke a preto je vykonaná asanačná ťažba v jeseni a zime málo efektívna. Keďže l. severský neosídľuje ležiace stromy, tradičné lapáky sa pri ňom neosvedčili. Používajú sa feromónové lapače, no tie odchytia len menšiu časť populácie a používajú sa viac na monitoring.

Príbeh lykožrúta severského je typickým príkladom toho,

ako sa pôvodne nenápadný druh dokáže v novom prostredí rozšíriť a stať sa významným škodcom. Za 20 rokov dokázal osídliť celé naše územie s výskytom smrečín. Kombinácia klimatických zmien, oslabenia lesných porastov a biologických vlastností tohto lykožrúta vytvorila podmienky, v ktorých sa mu darí šíriť ďalej. Väčšina nepôvodných druhov v Európe sa rozširuje vplyvom klimatickej zmeny z juhu na sever, no lykožrút severský je opačným príkladom, prišiel k nám zo severu a šíri sa ďalej na juh a západ Európy.

Podakovanie

Článok vznikol vďaka finančnej podpore projektov APVV-24-0425, APVV-22-0399, APVV-22-0545 a APVV-23-0156; projektu "PROMOLES" projekt financovaný z rozpočtovej kapitoly MPRV SR (prvok 08V0301); vďaka podpore v rámci Operačného programu Integrovaná infraštruktúra pre projekt: Centrum excelentnosti

Obr. 4 Smrek napadnutý v korunovej časti kmeňa lykožrútom severským (*Ips duplicatus*) je ťažšie identifikovateľný.

lesnícko-drevárskeho komplexu LignoSilva; (kód ITMS: 313011S735) spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.